

ezekben a helynevekben újabb magánhangzó-kiesést szenvedett (*Köpegrese oldala > *Köpegres oldala*; *Köpegrese alja > *Köpegres alja*). A *Köpe egerese* ~ *Köpegrese* névvel jelölt égerfás erdő kiirtása után e helynév is kihalt mint erdőnév, s napjainkban már csak a *Köpegres oldala* és *Köpegres alja* helynév értelmetlennek tűnő előtagjaként él.

A Pesty Frigyes-féle helynévgyűjteménynek ugyancsak hétfalusi részében, Bácsfalu helynevei között egy erdei út *köp útja* (!) néven szerepel. A helynév mai életének nem sikerült nyomára akadnom. Kétségtelen azonban, hogy előtagjában ugyancsak a *Köpe* családnév magánhangzó-kiesést szenvedett alakja rejlik (*Köpe útja > *Köpútja*).

Arvay József

Tárkányiék. Egy öreg hóstáti gazda elbeszélése alapján *Sándor Gábor* érdekes cikket közölt arról, hogy kik viseltek feketeszűrt a kolozsvári Hóstátban (EM. 1943: 97–8.). Kutatásának eredményeképpen megállapította, hogy a fekete szűrt eleinte a Mezőség felől száz évvel ezelőtt beköltözött Tárkányi nevű család és rokonságuk tagjai hordották. Minthogy pedig Tárkányiék politikai pártállása különbözött az ellenzéki érzelmű hóstáti törzslakosságétól, ezért szűrük elütő színe már messziről hirdette kormánypárti mivoltukat. Azzal is meggyanúsították őket, hogy fekete szűrüket a jobbpárti képviselő urak jutalmazásképpen vásárolták számukra Nagyváradon. Ezzel szemben a törzsökös hóstátiak a régi világban állítólag mindnyájan piros virágos szűrt hordottak, s csak a különködő és összetartó Tárkányiéktől vették idővel át az eddig itt idegen fekete színt.

Igaza van Sándor Gábornak, amikor az öreg gazda állítását kételkedve fogadja, s a fekete színű szűrnek a Hóstátban való meggyökeresedéséről azt véli, hogy ennek más, sokkal mélyebb okai lehetnek. Az alábbiakban tehát ezekre a mélyebb okokra szándékozom következtetni. Előre becsátom azonban, hogy a Hóstát néprajzával tüzetesen sohasem foglalkoztam, ennél fogva nem is tudom megmondani, vajjon igaz-e Sándor Gábor öregének állítása, hogy Tárkányiék bevándorlása előtt a hóstátiak között csupán a piros virágos szűr járt. Jómagam azonban, amennyire csak vissza tudok emlékezni, csupán fekete díszítésű szűrt látok magam előtt, mint a századfordulón nagyritkán még előbukkanó ilyen fajta ruhadarabot. De ha igaz is volna a két-féle színű szűr viselete, annak is egészen más okának kell lennie, mint amire a nép képzelete emlékezni akar.

A mélyebb értelmet abban keresem, hogy Tárkányiék, mint későbbi és más vidékről eredt beköltözők vérmérsékletükben, szokásukban, életfelfogásukban erősen különböztek a Hóstát törzslakosságától. Minthogy pedig összetartásuk, életrealitásuk s netaláni eltérő politikai felfogásuk miatt még hosszú ideig nem oldódtak fel teljesen Kolozsvár külvárosi népében, — még ma is ezért beszélnek az öregek kissé gúnyos, talán lenéző hangon a Tárkányi-család tagjairól, jóllehet a politikai pártállásbeli különbségen kívül most már nem is emlékeznek másra, sőt nem is tudnak más kifogást emelni ellenük, mint azokat a szokásokat és tulajdonságokat, amelyek a Hóstát más fiaiban is éppen úgy megtalálhatók voltak. Ugyanis a család egyik ágának *lobogós* melléknevét azzal magyarázzák, hogy egyik Tárkányi vällig érő haját fésűvel szorította le.¹ Ezzel szemben az az igazság, hogy nem volt ez különben a régi világbeli törzsökös hóstátiaknál sem. Magam is láttam a

¹ Inkább hiszem, hogy ez a gúnynév valóban a képviselőválasztásokkal hozható kapcsolatba.

mult század nyolevanes éveiben készített fényképet, amelyen az egyik öreg hóstáti gazda fésűvel szorította hátra hosszú haját. A *lobogós* csúfnevet pedig állítólag egyik mesteremberré lett családfőtől örökölte a család másik ága. Ezzel szemben meg kell állapítanom, hogy ezt az elnevezést eredetileg semmiképpen sem használhatták gúnyos értelemben, hiszen nem volt olyan nagy ritkaság, ha valamelyik gazdagyerek végérvényesen otthagya az ekeszarvát. Csak például említem meg a Barabás, Butyka, Gombos, Horvát, Kilin-Kilyén, Török-családot; ezek közül több nagyon értelmes iparos, tanító, tanár, bíró, pap, sőt egy grófné is került ki.

De vajjon mégis honnan eredhetett Tárkányiék fekete szüre? — Erre a feleletet a következőképpen nyomoztam ki.

Elsősorban nem tartom valószínűnek, hogy a betelepülő első ős a Mezőség felől jöve költözött volna be Kolozsvárra. Ennek az útiránynak már maga a család neve is ellene mond, hiszen *Tárkány* község vagy puszta sem a Mezőség felé, sem egyáltalában egész Erdély területén nincsen. A közelebbi mult századokban az ország más részeiből a következő ilyen nevű községeket mutathatjuk ki: *Tárkány* nagyközség (Komárom m.), *Tárkány* puszta (Tolna m.), *Kis- és Nagytárkány* puszta (Zala m.), *Felső- és Mezőtárkány* (mindkettő kisközség Zemplén m.-ben), *Köröstárkány* kisközség (Bihar m.). Tehát az első beköltöző *Tárkány*inak a Mezőséggel éppen ellenkező világtáj felől, nyugatról kellett Kolozsvárra érkeznie.

Évekkel ezelőtt Kalotaszegen végzett kutatásaim közben feltűnt, hogy Inaktelke községben nagyon sok *Tárkányi* vezetéknev fordul elő az anyakönyvek bejegyzései között.² Utólag sajnálom, hogy annak idején sem az inaktelki, sem pedig a kolozsvári református anyakönyvekből nem írtam ki a *Tárkányiakra* vonatkozó régi adatokat. Valószínűleg már ezek alapján is kinyomozható lett volna az összefüggés, annál is inkább, mivel e család kolozsvári ágának egyik nagyon tiszteletreméltó tagjától is hallottam, hogy őse talán a XVIII. század végén költözött be Kalotaszegről, mégpedig valószínűleg Inaktelkéről. — Ebben az útirányban tehát megtalálhatjuk Tárkányiék eltérő színű szürének eredetét. Ugyanis a kalotaszegiek egykori viseletéhez a fekete szegélyes és mintás szűr tartozik.

A Tárkányi-család kicsúfolt kormányhűségének magyarozatát pedig a mindég szabadpolgár s éppen ezért magatartásában rátarti, politikai felfogásában ellenzéki hóstátiakkal szemben Kalotaszeg jobbágyi sorsában, földesura és minden felettese iránti köteles tiszteletében találok meg. Hiszen az Inaktelkéről beköltözött Tárkányinak előbbi életkörülményei között csakugyan jobbágyinak kellett lennie. Ezt bizonyítja báró Henter Adám hagyatékának 1781. évi összeírása. E szerint a báró inaktelki birtokának jobbágyai között első helyen nevezi meg Tárkányi Jánost és fiait: Istvánt, Györgyöt, Ferencet, valamint nőtlen öccseit: Tárkányi Györgyöt és Mártont.³ Nem lehetetlen, hogy éppen a megnevezett ifjak valamelyike váltotta meg szabadságát, avagy valamilyen más módon szabadult meg a Henter-család jobbágsága alól. A kolozsvári polgárok sorába pedig valószínűleg beházasodás révén került. A hóstátiak büszke népe bár befogadta a betelepelőt, sőt másfél évszázad folyama alatt teljesen el is felejtette, hogy miért is különbözött meg önmagától a különben szorgalmas, józanéletű, törvénytisztelő, istenfélő Tárkányiakat, akik talán még polgártársaikon is túltéve, a legelső gazdacsaládok közé küzdötték föl magukat, — az öregek lelkében mégis csak megmaradhatott valamelyes megmagyarázhatatlan szállka; ez azután vég-

² Az inaktelki református egyházközség anyakönyvei 1781-ben kezdődnek.

³ Székely Nemzeti Múzeum. Apor levéltár. Conscriptiók.

tére is már csak egy-egy ajkbiggyeszésben, avagy a gúnynév elemlegetésében nyilvánult meg.

Legutoljára hagyva a Tárkányiak jellemében, szokásaiban mutatkozó eltérés eredetének nyomozását, indítékát a következő okra tartom visszavezethetőnek.

Kétségtelen, mint ahogyan nevök is mutatja, Inaktelkén való meggyökeresedésük előtti eredetüket valamelyik Tárkány községben kell keresnünk. Minthogy pedig aligha valószínű, hogy ezt a rajt a távoli Dunántúl, avagy a Felvidék bocsátotta volna magából, nincsen más választásunk, mint hogy a feketekőrösmenti Kőröstárkányt tartsuk ősi fészüknek. Innen talán a XVII. századi török uralom, avagy pedig a XVIII. század első felében több ízben is pusztított nagy pestis miatt menekülve, költözhetett át Kalotaszegre az a férfi, akit új otthonában származási helyéről Tárkányinak neveztek el. Második hazájának derék népe közé pedig könnyen beleilleszkedett. Ezt Gyórfy István következő megállapításával igyekszem megmagyarázni: „Rendkívüli szorgalom jellemzi a tárkányiakat.⁴ Élelmesség, ravaszság dolgában túl tesznek még a zsidón is. Nagyon összetartók s állandó lakosul sem más nemzetiségűt sem más felekezetűt maguk közé be nem vesznek... Szegény ember Tárkányban nincs.“⁵ Azt hiszem, ezzel mindennek, még annak a nagy összetartozásnak is okára találtunk, amely tulajdonsággal az öreg hóstáti gazda csaknem megrója a Tárkányi-család minden ágát. Így foszlanak szét a népi hagyományok és megállapítások igazságai, amelyek e nagyon derék család tagjait is kissé különös színben tüntetik fel, holott mindazok, amik e megkülönböztetést előidézték, nem voltak mások, mint a legderékabb emberi tulajdonságok.

De hogy mégis legyen valamelyes magja a népi hagyománynak, amely évszázadok történéseit egyetlen eseménnyé vonja össze, középebe mintegy bűnbakul állítva egy olyan családot, amelyre eltérő szokásaihoz való ragaszkodása miatt reá lehetett fogni az újítás vádját, ismételten Gyórfy megállapításait idézem: „A szürköpenyeget — írja Gyórfy — a XVII. században Erdélyben még viselték s az erdélyi szászok azóta is folyton hordják. Az erdélyi magyarság a XVIII. században levetette s csak újabban, a mult század végén jött ismét divatba. Erdélybe Nagyvárad felől terjedt el s a bihari nyakas szűrforma honosodott meg a varrógépszülte rátédíszítményekkel.“⁶ Ennélfogva az öreg hóstáti gazda elbeszélésének piros szüre jelképezné a XVII. századbeli kolozsvári külvárosi polgárság szokásait, amelyet a nyugat felől behatoló „nájmodi“ szorított ki a használatból. Ezt a nájmódit pedig a hóstáti nép képzelete idők folyamán egyetlen fogalomná, a fekete szürré sűrűsítette egybe, és így a régi szokások megromlásának okát a legkésőbb betelepedett s — amint már megállapítottam — szokásaiban, felfogásában teljesen még fel nem olvadt jövevény-családban személyesítette meg a népi igazságszót. Sőt minthogy minden rosszat a császártól és a császárpártiaktól eredeztetett a kuruckodó, hajdú ivadékú hóstáti magyarság, ezért legfőbb hazafiúi bűnül is a kormánypártiságot jelölte meg, lenézve miatta a feketeszürös Tárkányi-atyafiságot.

Herepei János

⁴ Vagyis Tárkány lakóseit.

⁵ Dr. Gyórfy István: *A feketekőrös-völgyi magyarság települése*. Fldr. Közl.

⁶ *A magyarság néprajza*. I, 410.